

A HITELES FORDÍTÁSOK MEGOLDÁSAI AZ OLASZ NYELVŰ OKIRATFORDÍTÁSOKBAN

CSÁNYI-SIFFEL ENIKŐ

OFFI Zrt.

E-mail: siffel.eniko@offi.hu

Certified Translation Solutions in Italian Documents. A step-by-step introduction to the Italian translators' work, by specific examples. In my paper, I discuss some relevant issues which cause difficulties on a day-to-day basis to students and translators who come to our office as trainees to translate Italian civil status and other related documents into Hungarian. I search for the answers to these questions together with the readers, by inviting them to a "workshop", and encouraging them to think together with me. Following the description of the specific problems, I approach the issues from the distant causes underlying the difficulties in finding the equivalences, and then I review the country specificities and other factors which must be taken into consideration by us, language mediators, in order to obtain perfectly adequate translations. My purpose is to provide help for all students and translators coming to study at and work for our office, and colleagues who have less experience in translating official documents or using legal language, as well as those who need help in approaching issues which – at first sight – seem to be unsolvable from the perspective of equivalence. In my paper, I lead the reader through the steps which are indispensable for making certified translations authentic from all perspectives.

Keywords: civil status documents, public administration, law, terminology, concept-based approach, adequacy in the target language, Italian

1. Bevezetés

A gyakornoki és mentori programban egyaránt szembesülök azzal, hogy a hallgatóknak és a már végzett, akár nagyobb gyakorlattal rendelkező fordítóknak jellemzően ugyanaz okoz nehézséget az OFFI-ban előforduló hiteles fordítások elkészítésekor. Meglepően sok hibát vétenek a könnyebbnek gondolt anyakönyvi és más személyi állapottal kapcsolatos okiratok fordításakor, ezért a jelen tanulmány is e kérdéskör alaposabb vizsgálatára szorítkozik. Tanulmányom az olasz nyelvű anyakönyvi és más személyi állapottal kapcsolatos okiratok magyar nyelvre történő fordítása során adódó nehézségekre fókuszál, a magyar közigazgatási-jogi háttér bővebb kifejtése és az olasz szabályozás magyarral való rendszerszintű összehasonlításának igénye nélkül. A tanulmánynak nem célja az adott területen felmerülő valamennyi kérdéskör alapos vizsgálata, kifejezetten egy-egy, általános tapasztalat alapján a legtöbb nehézséget jelentő problémakör bemutatására vállalkozik.

2. Közigazgatási-jogi háttér

A magyar és olasz okiratok között megfigyelhető számottevő különbség egyik oka a két ország jogrendszerének eltéréseiben keresendő, jóllehet, mindkét jogrendszer összhangban van a nemzetközi és a közösségi joggal, az Európai Unió tagállamaiként pedig Magyarország és Olaszország is az európai közigazgatási trendeknek megfelelően működik.¹ Az Európai Unió kétszintű közigazgatási szervezetrendszerrel rendelkezik, a tagállamok közigazgatása nem tartozik az Unió szabályozási körébe, következésképpen nem kerülhetett meghatározásra egy kötelezően kialakítandó közigazgatási szervezetre és működésre vonatkozó szabályrendszer, pusztán alapelvi szinten határozták meg a tagállami közigazgatás kialakítása, működtetése és továbbfejlesztése során figyelembe veendő szempontokat, úgymint a hatékonyság, a nyilvánosság, az átláthatóság vagy az eredményesség követelményét, mindezt a tagállamok közigazgatási szervezetrendszerének a meghagyása mellett (Boros 2018: 7).

Olaszország elsődleges jogforrása az alkotmány, amely deklarálja az egységes államiséget, egyúttal elismeri a helyi önkormányzatok önállóságát és a közigazgatási decentralizációt.² Az alkotmány elismeri a települések, megyék, megyei jogú városok és tartományok önállóságát az alkotmányban rögzített alapelvek szerinti saját jogkörökkel és feladatokkal.³ Az állam kizárólagos jogalkotási hatáskörébe tartoznak többek között az állampolgársági, anyakönyvi és néesség-nyilvántartási ügyek, ugyanakkor a feladataik megszervezésére és gyakorlására vonatkozó szabályozás értelmében a települések, megyék és megyei jogú városok szabályozási jogkörrel rendelkeznek.⁴ A közigazgatási feladatok – a szubszidiaritás, a különbségtétel és az arányosság elve alapján – a települések hatáskörébe tartoznak, hacsak e feladatok egységes gyakorlása miatt nincsenek a megyék, a megyei jogú városok, a tartományok és az állam hatáskörébe utalva.⁵ A településeknek, megyéknek és megyei jogú városoknak tehát saját közigazgatási feladatkörük és az állami vagy tartományi törvények szerint meghatározott feladatuk van.⁶ A fent leírtak alapján láthatjuk, hogy bár elsődlegesen ezek az ügyek Magyarországon és Olaszországban egyaránt központilag vannak szabályozva, Olaszországban az ugyanezen feladatköröket – ideértve az állampolgársági, anyakönyvi és néesség-nyilvántartási ügyeket – érintő egyes szabályozási kérdések az önkormányzatok hatáskörébe tartoznak.

1 Forrás: www.e-justice.europa.eu. (Utolsó nézet: 2020. 08. 04.)

2 Costituzione della Repubblica Italiana, art. 5.

3 Costituzione della Repubblica Italiana, art. 114.

4 Costituzione della Repubblica Italiana, art. 117.

5 Costituzione della Repubblica Italiana, art. 118.

6 idem.

3. Anyakönyvi okiratok fordítási nehézségei és megoldásai

Már első pillantásra megállapíthatjuk, hogy maguknak az olasz anyakönyvi okiratoknak a formája is nagyon eltérő. Míg a magyar anyakönyvi okiratok az állami anyakönyvezés bevezetése, 1895. október 1-je óta egységes képet mutatnak,⁷ az olasz anyakönyvi okiratok túlnyomó többsége a küllemét tekintve önkormányzatonként eltér. Az okiratok címei sem mutatnak mindig egyezést, ezenfelül pedig adatállományukban is különböznek egymástól, hogy csak néhányat említsek azok közül a nehézségek közül, amelyekkel a fordítók egy ilyen irat fordítása során elsőként találkoznak. Általános tapasztalat alapján elmondható, hogy nehézséget jelent még a fordítók számára az adott anyakönyvi bejegyzés megjelölésére szolgáló, számokból és betűkből álló rovat megfeleltetése, ami szintén eltér a magyarban megszokott jelöléstől. A terminológiai kérdések vonatkozásában nem törekszem teljes körű leírásra, pusztán a gyakorlati tapasztalatokra építve mutatok be néhány olyan terminust, amelyek pontos megfeleltetéséhez különösen fontos az e terminusok által jelölt fogalmak megértése.

3.1. Forma, cím, adatállomány

Ahogy azt fentebb említettem, az olasz anyakönyvi okiratok több ponton is eltérnek a magyar anyakönyvi okiratoktól, mely eltérések tágabban értelmezve a két ország közigazgatási működésében gyökereznek. A formabeli különbözőség oka abban keresendő, hogy bár Olaszországban az anyakönyvi kivonatok tartalmát az anyakönyvi eljárásról szóló jogszabályok tételesen előírják, magának az okiratnak a formája nincs központilag meghatározva. Ebből adódóan ezeknek az okiratoknak a kinézete önkormányzatonként nagyon is eltérő lehet.⁸ Az olasz anyakönyvi okiratok címének vonatkozásában szintén megállapítható, hogy nem egységesek, a fordítói gyakorlat során több változattal is találkozhatunk. Születési, házassági és halotti anyakönyvi kivonatnak többek között a következő kifejezések feleltethetők meg: *l'atto di nascita/matrimonio/morte*, *il certificato di nascita/matrimonio/morte*, *l'estratto dell'atto di nascita/matrimonio/morte*, *l'estratto per riassunto dell'atto di nascita/matrimonio/morte*, *l'estratto per riassunto dai registri degli atti di nascita/matrimonio/morte*, *l'estratto di nascita/matrimonio/morte*, *l'estratto di nascita/matrimonio/morte per riassunto* stb. A címek sokfélesége összefügg egyrészt a fentebb taglalt központi egységesítés hiányával, másrészt pedig az okiratok adatállományának kérdésével.

7 Változás mindössze abban mutatkozhat, ha központilag megváltoztatják a nyomtatványok küllemét és adattartalmát.

8 Ez alól kivételt képeznek a Commission Internationale de l'État Civil 1976. szeptember 8-án Bécsben aláírt egyezménye (Convention CIEC n° 16) értelmében kiállított többnyelvű anyakönyvi kivonatok, valamint az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1191 rendelete alapján kibocsátott fordítási segédletek.

Az anyakönyvi eljárás felülvizsgálatáról és egyszerűsítéséről szóló rendelet⁹ tételesen meghatározza az anyakönyvi okiratok típusait és tartalmát.¹⁰ A fent hivatkozott olasz jogszabály megkülönböztet többek között olyan „összefoglaló” anyakönyvi kivonatot (*estratto per riassunto*), amely a bejegyzés és a vonatkozó megjegyzések valamennyi adatát tartalmazza, beleértve az adatok esetleges kijavítása vagy módosítása folytán bejegyzett változásokat, mindezt a bejegyzés módosított vagy kiegészített részeire vonatkozó bármely hivatkozás nélkül. A második típusú, úgynevezett „teljes másolatként” kiadott anyakönyvi kivonatot (*estratto per copia integrale*) kizárólag az érdekelt kifejezett kérésére állíthatja ki az anyakönyvvezető, feltéve, hogy az nem ütközik törvényes akadályba. Az ilyen típusú anyakönyvi kivonatnak tartalmaznia kell többek között az eredeti bejegyzésben szereplő minden egyes megjegyzést, valamint a kivonatot kiállító hatóság tanúsítását, miszerint a másolat mindenben megegyezik az eredetivel. Valamennyi anyakönyvi kivonatnak tartalmaznia kell a szóban forgó kivonat típusát, az anyakönyvvezető vagy megbízott tisztviselő aláírását és a hivatal pecsétjét. Az úgynevezett „*anyakönyvi igazolás*” (*certificato di stato civile*) tartalmazza azon személyek személyi adatait, akikre az egyes anyakönyvi események vonatkoznak, valamint az adott bejegyzések adatait. Anyakönyvi igazolások esetén ezek az adatok a néesség-nyilvántartásból is lekérdezhetőek. Külön érdekesség, hogy Olaszországban magánszemélyek – a kérelmező személyazonosságának megállapítását követően – elektronikusan is kérhetik bizonyos típusú anyakönyvi kivonatok azonnali, számítógépes rendszeren keresztüli, csökkentett adatállománnyal történő kiállítását, különösen külföldi bemutatáshoz. E körben fontos megjegyeznünk, hogy a fenti eltérésektől függetlenül, ezen okiratok címének magyar nyelvre történő fordításakor az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (a továbbiakban: At.) alapján egységesen az *anyakönyvi kivonat* kifejezést vagyunk kötelesek használni.

3.2. Anyakönyvi bejegyzés száma

Az olasz anyakönyvi okiratokban szereplő, számokból és betűkből álló rovat szintén eltér a magyar okiratokban használt jelölésektől (pl. *risultanze dei registri di stato civile dell'anno 1997, atto 00081, parte 2, serie C* vagy *atto n. 34/p.2/B/uff.9/2012*). Ahhoz, hogy jobban megérthessük, mit is takar pontosan ez a rovat, segítséget jelent, ha megnézzük, Magyarországon hogyan azonosították az anyakönyvi bejegyzéseket. Az elektronikus anyakönyvvezetés 2014. július 1-jei bevezetése előtt az anyakönyvi bejegyzések anyakönyvi folyószámot kaptak. Az alapbejegyzések¹¹ rögzítésekor a folyószámokat minden naptári évben 1-gyel kellett kezdeni, törve az évszámmal, ami a papíralapú anyakönyvvezetés idején az egyes anyakönyvi bejegyzések könnyebb azonosítására és visszakereshetőségére szolgált. Az elektronikus anyakönyvvezetés bevezetése óta az anyakönyvi nyilvántartás alanyai-

9 D.P.R. 3 novembre 2000, n. 396. Regolamento per la revisione e la semplificazione dell'ordinamento dello stato civile, a norma dell'articolo 2, comma 12, della L. 15 maggio 1997, n. 127.

10 D.P.R. 3 novembre 2000, n. 396, Titolo XIV, art. 106–108.

11 A papíralapú anyakönyvbe egy anyakönyvi eseményről első ízben bejegyzett – azaz a folyószámtól az anyakönyvvezető aláírásáig terjedő rovatokba beírt – adatok összessége.

nak azonosítására az egyedi elektronikus anyakönyvi azonosító szolgál, amely egy, a nyilvántartó szerv által képzett alfanumerikus azonosító, amelynek célja az elektronikus anyakönyvben kezelt adatoknak az érintett személyhez történő hozzárendelése.¹² A fenti elv érvényesül az olasz anyakönyvi bejegyzések esetén is, annyi eltéréssel, hogy itt az azonosítás jellemzően – de nem kizárólag – a bejegyzés évszámával (*anno*), egy sorszámmal (*parte*), egy sorozatjellel (*serie*) és magával az anyakönyvi számmal (*atto n.*) történik, amelyek az alábbi három alpontban ismertetett szabályszerűséget követik.

3.2.1. Születési anyakönyvek

A születési anyakönyvek két sorozatból állnak. Az A sorozat első részébe jegyzik be a szabályos születési bejelentéseket, a második részbe pedig azokat a születéseket, amelyekről anyakönyvi értesítés formájában tájékoztatják a születés helye szerinti települések az értesítendő szervet. A B sorozat első részébe jegyzik be azokat a születéseket, amelyeknek az anyakönyvezését elhalasztották, míg a második rész tartalmazza a talált gyermekekre vonatkozó jegyzőkönyveket, a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó elismert nyilatkozatokat, a törvényes leszármazás bírói megállapítását vagy a vélelem megdöntését kimondó ítéleteket, a gyermek örökbefogadásáról vagy törvényesítéséről szóló végzéseket stb.

3.2.2. Házassági anyakönyvek

A házassági anyakönyvek ugyancsak két részből állnak. Az első részbe kizárólag az anyakönyvvezető előtt történt házasságkötések kerülnek bejegyzésre, míg a második rész további három sorozatot tartalmaz. A második rész A sorozatába jegyzik be az anyakönyvvezető településen a katolikus papok és az állam által elismert lelkészek előtt történt házasságkötéseket, a B sorozatba jegyzik be a más településen történt házasságkötéseket, a C sorozat pedig az önkormányzat hivatalos helyiségétől eltérő helyen történt házasságkötéseket tartalmazza.

3.2.3. Halotti anyakönyvek

A halotti anyakönyvek szintén két részből állnak. Az első részbe azokat a haláleseteket jegyzik be, amelyeket közvetlenül az anyakönyvvezető előtt jelentettek be, míg a második rész további három sorozatból áll. Az A sorozatba jegyzik be az elhalt lakóhelyén kívül történt haláleseteket, a B sorozatba jegyzik be a kórházaktól vagy bármely más intézménytől, bűnügyi rendőrségtől stb. kapott értesítés folytán az anyakönyvvezető tudomására jutott haláleseteket, míg a C sorozatba jegyzik be a külföldön vagy (tengeri) utazás során bekövetkezett haláleseteket, a holtak nyilvánító ítéleteket, illetve az olyan körülmények között történt haláleseteket, amelyek nem tették lehetővé a holttest felismerését stb.

12 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról, 3. § f).

3.3. Terminológiai kérdések

3.3.1. *Iscrizione, annotazione, trascrizione, registrazione*

Attól függően, hogy az anyakönyvvezető milyen típusú adatot jegyez be az adott anyakönyvbe, az anyakönyvi eljárás felülvizsgálatáról és egyszerűsítéséről szóló rendelet¹³ különbséget tesz *iscrizione*, *trascrizione* és *annotazione* között. Felmerül tehát a kérdés, hogyan feleltessük meg, egyáltalán meg tudjuk-e feleltetni e három olasz kifejezést magyar nyelven? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához nézzük meg, hogy a szóban forgó három kifejezés milyen fogalmakat jelöl.

A vonatkozó olasz jogszabályok *iscrizione* terminussal jelölik az anyakönyvi bejegyzés teljesítését, azaz egy adott személy állapotát érintő anyakönyvi esemény bejegyzését az anyakönyvi nyilvántartásba a bejelentők által személyesen az anyakönyvvezető előtt tett bejelentések alapján. Ez esetben megállapíthatjuk, hogy az *iscrizione* a magyar *anyakönyvi bejegyzés teljesítése* fogalmát takarja, ami az adott anyakönyvi esemény anyakönyvi nyilvántartásba való bejegyzéseként definiálható.

Az olasz anyakönyvi okiratokban *trascrizione* szóval hivatkoznak arra, ha az anyakönyvvezető más hatóság vagy anyakönyvvezető által már nyilvántartásba vett anyakönyvi eseményt jegyez be (szó szerint: jegyez át) egy másik település őrzésében lévő anyakönyvbe. Erre abban az esetben van szükség, amennyiben az anyakönyvezés helye az érintett személyek lakóhelyétől eltér. Magyarországon hasonló fogalmat a *hazai anyakönyvezés* kifejezés takar, de a két terminus mégsem feleltethető meg egymással teljes mértékben, mert a hivatkozott magyar kifejezés külföldön történt – és ott már nyilvántartásba vett – anyakönyvi eseményeknek a magyar anyakönyvi nyilvántartásba való bejegyzését jelenti. Mindkét említett esetben ugyanaz a cél, azaz, hogy az érintett hatóságok tudomást szerezzenek az állampolgárokat érintő személyállapoti változásokról. Ahogy látjuk viszont, a két fogalom mégsem fedi egymást, ezért a *trascrizione* esetében a *bejegyzés* szó használata javasolt oly módon, hogy a szövegkörnyezet alapján egyértelműsítve legyen a szóban forgó bejegyzés mibenléte és célja. Érdemes megfigyelnünk azonban, hogy arra, amit az At. 3. § h) pontja hazai anyakönyvezésnek¹⁴ nevez, az olasz anyakönyvi okiratok rendszerint a *registrazione atto* kifejezést használják, amely az *iscrizione*, *trascrizione* és *annotazione* kifejezéseket is magában foglaló általános, az anyakönyvvezetők tevékenységét jelölő összefoglaló fogalom. Ezt azonban magyarul *hazai anyakönyvezésnek* célszerű megfeleltetnünk annak érdekében, hogy az ügyfél családi állapotában, állampolgárságában stb. bekövetkezett változásokat a magyar hatóságok elismerjék.

Olasz anyakönyvi okiratokban az *iscrizione* és *trascrizione* kifejezéseken túl gyakran találkozhatunk még az *annotazione* (*annotazioni*, *annotazioni marginali*, *annotazioni a margine dell'atto*) terminussal, amely az egyének személyi állapotában időközben tör-

13 D.P.R. 3 novembre 2000, n. 396.

14 Hazai anyakönyvezés: a magyar állampolgár külföldön történt anyakönyvi eseményéhez, valamint a nem magyar állampolgár anyakönyvi eseményéhez kapcsolódó, e törvényben meghatározott adatoknak az anyakönyvbe történő bejegyzése, azok módosítása és törlése.

tént események vagy tények folytán bekövetkező változások bejegyzését jelöli. Az olasz definíció alapján az *annotazione* kifejezés megfeleltetésére nézzünk meg a papíralapú anyakönyvezés idején használatos két magyar kifejezést: az egyik a *megjegyzések* rovat, a másik pedig az *utólagos bejegyzés* rovat. A *megjegyzések* rovatba az adott anyakönyvi esemény bejegyzésekor fennálló olyan adatokat kellett bejegyezni, amelyek számára nem volt önálló rovat az anyakönyvben, de amelyeket szerepeltetni kellett a nyilvántartásban (pl. külföldi állampolgárság). Az *utólagos bejegyzés* rovatba az anyakönyvi eseményhez kapcsolódó olyan további eseményeket (adatváltozások, módosítások, adatjavítások) kellett bejegyezni, amelyekre a későbbiekben került sor. Jóllehet, az *annotazione* kifejezés a magyar definíciók alapján az *utólagos bejegyzés* rovatnak feleltethető meg első körben, tekintve azonban, hogy az elektronikus anyakönyvezés bevezetése óta az *utólagos bejegyzés* mint olyan megszűnt, az *annotazione* kifejezés megfeleltetésére a magyar anyakönyvi okiratokban használatos *megjegyzések* kifejezés javasolt.

3.3.2. *Scioglimento del matrimonio, cessazione degli effetti civili del matrimonio*

Azért tartom fontosnak a fenti két terminust az anyakönyvi okiratoknál tárgyalni, mert ezzel a két kifejezéssel azok a fordítók is gyakran találkozhatnak a *megjegyzések* rovatban, akik jogi anyagok fordításában kevésbé jártasok, éppen ezért kihívást jelent számukra egy-egy jogi kifejezés megfelelő átültetése magyar nyelvre. Ebből kifolyólag pusztán terminológiai megközelítésből kívánom e két terminust vizsgálni, összevetve a két olasz kifejezés közötti alapvető fogalmi különbséget. A tanulmány az anyakönyvi okiratokban esetlegesen előforduló további kifejezések vizsgálatára nem vállalkozik (pl. *separazione – különélés, annullamento del matrimonio – házasság érvénytelenítése*).

Az első, amit a fenti két olasz kifejezés vonatkozásában fontos megkülönböztetnünk, hogy míg a *scioglimento del matrimonio* esetében az anyakönyvvezető közreműködésével megkötött házasságról, azaz polgári házasságkötésről beszélünk, addig a *cessazione degli effetti civili del matrimonio* kultúrspecifikus kifejezés valamelyik egyház lelkészének közreműködésével megkötött házasságra, azaz egyházi házasságkötésre vonatkozik. A polgári és egyházi házasságkötés érvényességének feltételeit a vizsgált két ország eltérően szabályozza, ez pedig alapvető problémát jelent az olasz kifejezések magyar nyelvre történő átültetésekor. Magyarországon a fordulópontot a polgári és egyházi házasság szétválasztása tekintetében a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk jelentette, amely az 1895. október 1-jei hatálybalépésével bevezette a polgári házasságkötést. Ettől az időponttól kezdődően Magyarországon kizárólag az anyakönyvvezető közreműködésével megkötött polgári házasságot ismerték el érvényes házasságnak. Ezzel szemben számos országban az egyházi házasságkötés is érvényes, többek között Olaszországban is. Összességében azonban elmondható, hogy a polgári házasságkötés megjelenésétől, majd kötelezővé válásától fokozatosan veszítette el az egyházi házasságkötés a polgári jogi relevanciáját, mindazonáltal a házasságból fakadó állami jogkövetkezmények – a felek jogai és kötelezettségei – továbbra is szükségessé teszik a házasság állami regisztrációját. Az egyes államok és a Szentszék közötti konkordátumok pontosan rögzítik azo-

kat a feltételeket, amelyek az egyházi házasságkötések polgári anyakönyvezéséhez szükségesek. Olaszországban ezt a kérdést az olasz Ptk. 82. §-a¹⁵ alapján az 1985. évi 121. törvény 8. §-a¹⁶ és az egyezés elválaszthatatlan részét képező kiegészítő jegyzőkönyv 4. §-a szabályozza, amelynek értelmében az olasz állam akkor ismeri el a kánonjog normái szerint kötött házasságot, ha az az előzetes kihirdetést követően bejegyzésre kerül az anyakönyvbe. A plébános vagy a megbízottja elmagyarázza a feleknek a házasság polgári jogi hatályát, felolvasva előttük a Ptk. azon rendelkezéseit, amelyek a házasfelek kölcsönös jogaira és kötelezettségeire, a család életének irányára és a család lakóhelyére, valamint a gyermekek iránti kötelezettségekre vonatkoznak.¹⁷ A házasságkötés ezt követően automatikusan jogérvényessé válik még akkor is, ha az anyakönyvvezető valamely oknál fogva az előírt határidőn túl jegyzi be a házasságkötést az állami nyilvántartásba. Tekintettel arra, hogy az egyház a házasságot isteni alapításúnak tartja, amit ember önkényesen nem változtathat meg (Katekizmus 1603), annak felbontására nincs lehetőség. Az egyházi szertartás szerint kötött házasság polgári jogi hatályát – bizonyos feltételek megléte esetén – a bíróság kimondhatja ugyan, a vallási kötelék azonban továbbra is fennmarad a felek között. Ez abban az esetben jelent problémát, ha a felek újabb egyházi házasságot kívánnak kötni, ez esetben ennek akadályja van. Erre jelent megoldást az úgynevezett érvénytelenítési eljárás, amelynek során az egyházi bíróság feladata megállapítani azt, hogy a felek házassága semmis, azaz eleve létre sem jött. Az egyházi szertartás szerint kötött és az anyakönyvbe szabályszerűen bejegyzett házasság esetén (ld. *rito concordatario*) tehát a *cessazione degli effetti civili* kifejezést nem fordíthatjuk egyszerűen házasság felbontásának. Ez félrevezető lenne, mert a polgári bíróság – eredménytelen békéltetési kísérletet követően – csak azt állapíthatja meg, hogy bizonyos okok miatt a felek közötti szellemi és anyagi közösség tovább nem tartható fenn, vagy nem állítható helyre, emiatt pedig kimondja a házasságkötés bejegyzése folytán keletkező polgári jogi joghatásoknak a megszűnését.¹⁸ Ez tehát az oka annak, hogy míg a *scioglimento del matrimonio* kifejezés fordítása helyesen *házasság felbontása*, ugyanez nem érvényes a *cessazione degli effetti civili del matrimonio* kultúrspecifikus fogalom esetén, aminek pontos megfeleltetése magyarul a *házasság polgári jogi joghatásainak a megszűnése*.

3.3.3. *Unione naturale*

Gyakran találkozunk még olyan, általában folyóírással készült anyakönyvi okirattal, amelyben szerepel az úgynevezett *unione naturale* kifejezés, ezért a következő rész e terminus megfeleltetési lehetőségeinek a vizsgálatára koncentrálok. Az *unione naturale* terminus által jelölt fogalom megértéséhez a kulcsot három további olasz kifejezés jelenti,

15 Codice civile, Libro Primo, Titolo VI, Capo II (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262).

16 Legge 25 marzo 1985, n. 121. Ratifica ed esecuzione dell'accordo, con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modificazioni al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede.

17 Codice civile, artt. 143, 144 e 147.

18 Legge 1 dicembre 1970, n. 898, art. 2. Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio.

amelyek mindegyike ugyanazt a fogalmat takarja, csak más-más korszakban: 1975-ig a *figlio illegittimo*, 1975-től 2012-ig a *figlio naturale*, 2012-től pedig a *figlio nato fuori del matrimonio* kifejezés használata volt jellemző az olasz jogszabályokban. A házasságon kívül született gyermekek jogállásának többszöri rendezéséből kifolyólag, mivel a korábbi megnevezésekhez már negatív konnotáció társult, a módosított jogszabályokban különböző kifejezéseket használtak megnevezésükre, a korábbi megnevezésektől való elkülönülés végett. Az olasz Ptk. eredeti verziójában még a *figlio illegittimo (törvénytelen gyermek)* kifejezés szerepelt, aminek az egyik ismertetőjele az volt, hogy az apa törvényesen nem ismerhette el sajátjának a gyermeket, aki így, többek között, nem viselhette az apa családi nevét. A *figlio naturale* kifejezés a családjogi törvény reformjával, 1975-ben jelent meg.¹⁹ A két státusz közötti különbség leginkább az öröklésre való jogosultság mértékében volt megfigyelhető a törvényes gyermekekhez képest. Az új családjogi törvény azonban már a gyermek családi jogállásától függetlenül elismerte az örökséghez való jogosultság egyenlőségét, hozzájárulva ezáltal az alkotmányos elvek megvalósításához. A különbség ezen a ponton a *figlio naturale* és *legittimo* között már csak a pár kötelezettségvállalásában volt a gyermekekkel szemben. A végső változás a 2012. és 2013. évhez köthető, amikor a 2013. évi 154. törvényerejű rendelettel²⁰ eltörölték a törvényes és a házasságon kívül született gyermekek közötti bármely megkülönböztetést azzal, hogy ugyanaz a jogállás illeti meg őket, megszüntetve ezáltal mindazokat a hátrányokat, amelyekkel a társadalom és a jogszabályok a házasságon kívül született gyermekeket sújtották. A házasságon kívül született (*figli naturali*), törvényes (*figli legittimi*) és örökbe fogadott (*figli adottivi*) gyermekek közötti különbségtétel ezzel megszűnt. Ma már egyedül nem öröklési szempontból tesznek különbséget a *figlio nato nel matrimonio* és a *figlio nato fuori del matrimonio*, azaz a *házasságban született gyermekek* és a *házasságon kívül született gyermekek* között. Magyarországon a házasságon kívül született gyermekek jogállásának rendezéséről szóló 1946. évi XXIX. törvény törölte el a *törvénytelen gyermek* kifejezést. Figyelembe véve, hogy a *figlio naturale* és a *figlio nato fuori del matrimonio* közötti fogalmi különbség a fent leírtak alapján mára már megszűnt, az OFFI gyakorlatában mindkét esetben a *házasságon kívül született gyermek* használata javasolt, aminek az analógiájára az *unione naturale* kifejezés *házasságon kívüli kapcsolat*ként értelmezhető.

4. Egyéb személyi állapottal kapcsolatos okiratok fordítási nehézségei és megoldásai

Ebben a részben két olyan olasz kifejezés vizsgálatára vállalkozom, amelyek megfeleltetése gyakori problémaként merül fel olyan olasz személyállapoti okmányok magyar nyelvre történő fordításakor, mint például a családi állapot igazolás vagy az úgynevezett össze-

19 Legge 19 maggio 1975, n. 151. Riforma del diritto di famiglia.

20 Decreto Legislativo 28 dicembre 2013, n. 154. Revisione delle disposizioni vigenti in materia di filiazione, a norma dell'articolo 2 della legge 10 dicembre 2012, n. 219.

vont igazolás (*certificato contestuale* vagy *cumulativo*). Ez utóbbi több tény egyidejű tanúsítására szolgál, amely tartalmazza az adott személy születésére, lakóhelyére, állampolgárságára, családi állapotára, választójogára, valamint a vele közös háztartásban élő személyekre vonatkozó adatokat. Ezeknek az okiratoknak az adatállománya és külleme az anyakönyvi okiratokhoz hasonlóan szintén nem egységes.

4.1. Terminológiai kérdések

4.1.1. *Emigrazione*

Annak az olasz állampolgárnak, aki külföldi országba, jelen esetben Magyarországra költözött, megszabott határidőn belül meg kell jelennie a lakóhelye szerint illetékes konzuli hatóságnál annak érdekében, hogy bejegyezzék a külföldön élő olasz állampolgárok jegyzékébe.²¹ Erre azért van szükség, hogy az adott személy kaphasson anyakönyvi okiratokat és egyéb okmányokat, élhessen a szavazati jogával külföldön, illetve részesülhessen olyan konzulátusi szolgáltatásokban és adminisztrációs kedvezményekben, amelyekhez feltétel a külföldi lakóhely. A külföldön élő olasz állampolgár ezt követően köteles a konzulátuson keresztül minél előbb megküldeni az illetékes olasz önkormányzathoz minden családi állapotban külföldön bekövetkezett változásról szóló iratot (születések, házasság, elhalálozások), valamint a lakóhelyváltozásról szóló értesítést.²² A fenti adatok alapján az illetékes olasz önkormányzat kérelemre úgynevezett összevont igazolást állít ki, amely ily módon tartalmazza a külföldi lakóhelyre vonatkozó adatokat, köztük a külföldre történő távozás okát, amelyet rendszerint az *emigrazione* szóval jelölnek. Ennek a szónak a megfeleltetésekor több lehetőséget és szempontot is érdemes figyelembe vennünk, a továbbiakban ezek közül veszek sorra néhányat, a tanulmány adta szűk keretek miatt a teljesség igénye nélkül.

Jóllehet, a kifejezés szó szerinti jelentése *kivándorlás*, az Európai Unión belül ez a terminus a *szabad mozgás és tartózkodás jogának* gyakorlásával²³ értelmét veszítette, ezért megállapítható, hogy annak használata az Európai Unión belüli mozgás esetén nem szerencsés. További megoldási lehetőség még az *áttelepülés* terminus, de megvizsgálva annak fogalmát és a hozzá kapcsolódó egyéb jelentéseket, láthatjuk, hogy annak egyik ismérve – a magyar szóhasználatban²⁴ –, hogy akarat ellenére történik. Miután ebben az esetben az adott egyén önkéntes elhatározásáról van szó, a fentiek alapján az *áttelepülés* szó használata szintén nem javasolt. Az esetünkben releváns, a magyar jogszabályok által használt további kifejezés még a *letelepedett jogállású személy*, azaz olyan harmadik országbeli állampolgár, aki állandó tartózkodásra jogosító letelepedési engedélyt kapott, és a lakóhelye Magyarországon van (Ugróczky 2020: 82). Megvizsgálva azonban a fenti terminusok

21 A.I.R.E. (Anagrafe degli Italiani Residenti all'Estero)

22 Forrás: www.ambbudapest.esteri.it. (Utolsó nézet: 2020. 08. 19.)

23 Magyarország esetében a 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról.

24 Ezt a kifejezést használják azok a jogszabályok, amelyek a II. világháborút követően a magyarországi német lakosság Németországba való áttelepítéséről rendelkeztek, valamint ezt a fogalmat használja a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény.

által jelölt fogalmakat és a hozzájuk kapcsolódó egyéb jelentéseket, megállapíthatjuk, hogy a Magyarországon lakóhellyel rendelkező olasz állampolgárok nem definiálhatóak letelepedett jogállású személyekként, miután harmadik országoknak a nem uniós tagállamok, a nem EGT-tagállamok és nem Svájc minősülnek. Tekintettel arra, hogy a magyar jog csak harmadik országok esetén használja a *letelepedés* szót, így az *emigrazione* terminus megfeleltetésére ez sem a legoptimálisabb megoldás. Ahogy azt a fenti példa is jól tükrözi, gyakran tapasztaljuk, hogy bizonyos terminusok esetén olykor célravezetőbbnek tűnik neutrális kifejezések használata, amelyekhez nem kapcsolódnak egyéb olyan jelentések, amelyek akár csak kismértékben is torzíthatják a célnyelvi szöveg érthetőségét, egyúttal a felhasználhatóságát. Ebből kifolyólag, a fenti elv alkalmazásával, az OFFI gyakorlatában az *emigrazione* terminus megfeleltetésére az egyik lehetséges – de a fentiek alapján nem egyedüli – megoldás a *külföldre település*.

4.1.2. *Stato civile: libero*

A *stato civile libero* kifejezés szintén gyakran előfordul a személyi állapottal kapcsolatos okiratokban, nem kis fejtörést okozva ezzel a nyelvi közvetítőknél. A szóban forgó terminus megfeleltetése több problémát is felvet, gyakran mind az ügyfél, mind a fordító, mind pedig annak a hivatalnak az oldaláról, ahol az ügyfél az okiratot a fordításával együtt be kívánja mutatni. A következő részben e három szereplő részéről felmerülő nehézségeket járom körül, mintegy támpontot nyújtva az olasz terminus megfeleltetésének lehetőségeihez.

A *stato civile libero* terminus az adott egyén családi állapotát hivatott kifejezni. A nehézséget ennek a terminusnak a magyar nyelvre való átültetése során az jelenti, hogy a *libero* szó *szabad*ként való megfeleltetése sok esetben nem alkalmas arra, amit azzal az ügyfelek igazolni kívánnak. Az OFFI gyakorlatában általános tapasztalat, hogy az ügyfelek a *libero* szót a *nőtlen/hajadon* terminusokkal kívánják megfeleltetni, ami azonban egy házasságkötés céljára kiadott, családi állapot tanúsítására alkalmas okiratban különösen nagy gondot okozhat. Ennek oka a következőképpen foglalható össze: a nem magyar állampolgár ügyfeleknek, annak érdekében, hogy Magyarországon házasságot köthessenek, a házasságkötési szándék bejelentéséhez be kell mutatniuk többek között a családi állapotuk igazolására alkalmas okiratot. Ez lehet:

- a) *tanúsítvány*,²⁵ amely igazolja, hogy a külföldi állampolgár Magyarországon tervezett házasságkötésének személyes joga alapján törvényes akadálya nincs,
- b) *családi állapot igazolása*, ha azt a tanúsítvány nem tartalmazza, vagy a tanúsítvány bemutatása alól felmentést kérnek,

25 A tanúsítvány olyan közokirat, amelyet a külföldi állam arra feljogosított szerve ad ki, igazolva a külföldi fél személyi adatait (születési családi és utónév, házassági név, születési hely és idő, szülők születési családi és utóneve), lakóhelyét, állampolgárságát, családi állapotát és azt, hogy a külföldi házасulónak a magyar házасulóval való házasságkötése az adott külföldi ország joga szerint nem ütközik akadályba. Forrás: www.kormanyhivatal.hu. (Utolsó nézet: 2020. 08. 12.)

- c) *elvált családi állapot esetén házassági anyakönyvi kivonat, amely tartalmazza a házasság felbontásának jogerőre emelkedését,*
 d) *özvegy családi állapot esetén az elhalt házastárs halotti anyakönyvi kivonata vagy olyan házassági anyakönyvi kivonat, amely tartalmazza az egyik házastárs halálának adatait.*

Ezt követően az anyakönyvvezető felveszi a házasságkötési szándék bejelentéséről a házasságkötést megelőző eljárás jegyzőkönyvét, amely során a felek adatait is rögzítenie kell, beleértve a felek családi állapotát is. A magyar anyakönyvvezető azonban csak bizonyos családi állapotot tud rögzíteni, a magyarországi törvényi szabályozásban nem említett egyéb kategóriát nem áll módjában bejegyezni. A családi állapot megjelölése tekintetében az At. rendelkezései irányadók, amely szerint: *hajadon, nőtlen, nős, férjes, bejegyzett élettárs, özvegy, özvegy bejegyzett élettárs, elvált, elvált bejegyzett élettárs* kifejezéseket kell használni, illetve speciális jogi helyzetben a *házassága megszűnt* vagy *bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt* kifejezéseket. Az *egyedülálló, szabad családi állapotú, házas, szabad* kifejezések a magyar okmányokban nem használhatók. Ez alól csupán egy kivétel van, amely ellentétes a személyi állapotról rendelkező jogszabályokkal, többek között az irányadó anyakönyvi törvénnyel.²⁶ Tekintettel arra, hogy az elektronikus anyakönyv nem enged más adatot bevinni családi állapotként, mint ami a rendszerbe be van táplálva, a külföldi okiratok közül nem fogadják el azokat, amelyekben nem pontosan megjelölt családi állapot szerepel. Ilyen esetben megoldást jelenthet, ha az ügyfél egy másik irattal igazolni tudja a nőtlen/hajadon családi állapotát, illetve ha az anyakönyvvezető előtt erre vonatkozó személyes nyilatkozatot tesz – feltéve, hogy ezt a jogszabály lehetővé teszi –, amelyben kijelenti, hogy a fordításban szereplő státusz alatt az ő esetében milyen magyar fogalom értendő. A fordító szintén nehéz helyzetben találja magát a fenti kifejezés megfeleltetésekor, ugyanis a fentieken túl szem előtt kell tartania az erre vonatkozó hatályos olasz jogszabályi rendelkezéseket, illetve jelen esetben a fordítói útmutatókat és belső szabályzatokat. E tekintetben az OFFI Zrt. hatályos Hiteles Fordítási Szabályzata²⁷ tekintendő hivatkozási alapnak, amely a következőképpen rendelkezik:

„10.6. A családi állapotra vonatkozó adatot a házassági és halotti anyakönyvi kivonat, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolatról kiállított anyakönyvi kivonat fordításában »nőtlen«, »hajadon«, »özvegy«, »özvegy bejegyzett élettárs«, »elvált«, »elvált bejegyzett élettárs«, »házassága megszűnt«, »bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt«, a halotti anyakönyvi kivonat fordításában ezenkívül »nős« vagy »férjes« szavakkal kell feltüntetni. A »nem házas« kifejezést kell

26 A személyiadat- és lakcímnnyilvántartás alapján kiadott hatósági bizonyítványokban a családi állapotra vonatkozó adatot a „házas vagy bejegyzett élettárs”, „elvált vagy elvált bejegyzett élettárs” vagy „özvegy vagy özvegy bejegyzett élettárs” megjelöléssel tüntetik fel.

27 15/2012. számú vezérigazgatói utasítás az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. Hiteles Fordítási Szabályzatáról.

alkalmazni akkor, ha az idegen nyelvű okiratból a családi állapotról vonatkozóan annyi állapítható meg, hogy az érintett személy nem él házasságban (pl. szabad családi állapotú)."

Adott esetben lehetséges, hogy az ügyfélnek igaza van, és valóban nőtlen/hajadon családi állapotú, amit végeredményben igazolnia is kell az illetékes hatóság előtt, ugyanakkor nyelvi közvetítőként nem vagyunk jogosultak a jogszabályokban és ránk vonatkozó egyéb szabályzatokban foglaltaktól eltérően eljárni. Előfordult, hogy magának az olasz állampolgár ügyfélnek sem volt tudomása az Olaszországban ezt a kérdést szabályozó belügyminisztériumi körlevélről,²⁸ amely pontosítja, hogy a *stato libero* nem alkalmas az érdekelt nőtlen/hajadon, elvált vagy özvegy családi állapotának igazolására. A fenti körlevél tartalmazza azokat az indokokat, amelyek alapján a *stato libero* mint fogalom bevezetésre került, és amelyek alapján ezt a kifejezést találták a legalkalmasabbnak annak leírására, hogy az adott személy jelenleg nem házas, függetlenül korábbi családi állapotától. Míg a fent hivatkozott körlevél előtt a *celibel nubile* (nőtlen/hajadon), *vedovola* (özvegy) és *divorziato/a* (elvált) kifejezések használata volt általánosan elfogadott, azt követően már a *liberola* (szabad) vagy *coniugato/a* (házas) kifejezéseket tüntetik fel az okiratokban. A körlevél kitér továbbá arra is, hogy a *stato libero* terminus kifejezetten nem pontosítja azt, hogy az illető nőtlen/hajadon, elvált vagy özvegy családi állapotú, kizárólag azt, hogy az olasz Ptk. 86. §-ában foglaltaknak megfelel, azaz nem házas családi állapotú. A fentiekből következik, hogy téves az az általánosnak mondható értelmezés, miszerint a *stato libero* a nőtlen/hajadon családi állapot hivatalos megnevezése lenne. Ilyen esetben tehát helytelenül járnánk el, ha – gyakran az ügyfél kérésének megfelelően – a *nőtlen/hajadon* szavakat tüntetnénk fel a fordításban. Függetlenül attól, hogy a magyar jogszabályok nem használják a *szabad családi állapot* kifejezést, a fenti indokok alapján, nyelvi közvetítőként, az OFFI belső szabályzatára is figyelemmel, a fenti magyar kifejezés feltüntetése indokolt. A továbbiakban a közigazgatás feladata, hogy nyilatkoztassa az érintettet arra vonatkozóan, hogy az adott kifejezésen milyen magyar fogalmat kell érteni, vagy ha a jogszabályok erre nem adnak lehetőséget, kiegészítő iratokat kérjen az ügyféltől.

5. Összegzés

Tanulmányom olyan kérdéskör alaposabb vizsgálatára vállalkozik, amely tapasztalataim alapján a legtöbb nehézséget jelenti a frissen hozzánk érkező hallgatók és fordítók számára. Az olasz közigazgatási-jogi háttérre való rövid kitekintést követően sorra vettem az olasz és magyar anyakönyvi és más személyi állapottal kapcsolatos okiratok közötti főbb eltéréseket és azok lehetséges okait. Majd felvázoltam az ezekben az okiratokban jellemzően előforduló, általános tapasztalat alapján nagyobb kihívást jelentő terminusokat, és

28 Circolare del Ministero dell'Interno n. 09605006-15100/4571 del 13 settembre 1996.

bemutattam azok megfeleltetési lehetőségeit. Tanulmányomban igyekeztem támpontot nyújtani mind a hozzánk érkező, mind az okiratfordításban és a jogi szaknyelvben kevésbé járatos kollégák számára. A szemléltetett példák alapján láthatjuk, hogy nyelvi közvetítőként a feladatunk korántsem egyszerű, sok szempontot kell figyelembe vennünk egy-egy, olykor egyszerűbbnek tűnő kifejezés magyarra való átültetésekor. Nem elég pusztán az adott kifejezés szó szerinti jelentését automatikusan megkeresnünk, szükséges a terminus kontextusba helyezése révén az általa jelölt fogalmat is értelmeznünk. Az OFFI gyakorlata alátámasztja a fogalomközpontú megközelítés szükségességét a célnyelvi felhasználhatóság mindenkori szem előtt tartása mellett, amely nélkülözhetetlenné teszi a terminológiai szemléletmódra való nevelést a jövő fordítói számára, és végeredményben nélkülözhetetlenné tesz minket magunkat is, nyelvi közvetítőket.

Irodalom

- Boros Anita 2018. A közigazgatási eljárás az Európai Unióban. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Budapest: HVG-ORAC Kiadó.
 Ugróczky Mária 2020. *Anyakönyvi szakvizsga*. Telki: SL&T.

Forrás

2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról.
 6/2003. (III. 7.) BM-rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről (nem hatályos).
 Circolare del Ministero dell'Interno n. 09605006-15100/4571 del 13 settembre 1996.
 Costituzione della Repubblica Italiana.
 D.P.R. 3 novembre 2000, n. 396. Regolamento per la revisione e la semplificazione dell'ordinamento dello stato civile, a norma dell'articolo 2, comma 12, della L. 15 maggio 1997, n. 127.
 Decreto Legislativo 28 dicembre 2013, n. 154. Revisione delle disposizioni vigenti in materia di filiazione, a norma dell'articolo 2 della legge 10 dicembre 2012, n. 219.
 IusTerm terminológiai adatbázis.
 Legge 19 maggio 1975, n. 151. Riforma del diritto di famiglia.
 Legge 25 marzo 1985, n. 121. Ratifica ed esecuzione dell'accordo con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modifiche al Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede.
 Legge 1 dicembre 1970, n. 898. Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio.
 Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262 (Codice civile).
 Regio Decreto 30 marzo 1942, n. 318. Disposizioni per l'attuazione del Codice civile e disposizioni transitorie.
 Regio Decreto 9 luglio 1939, n. 1238. Ordinamento dello stato civile.